

Tervishoidlikud ja otstarbelised kar- jalauda söödalavad, joogiautomaadid ning asemed.

Dr. L. Voltri.

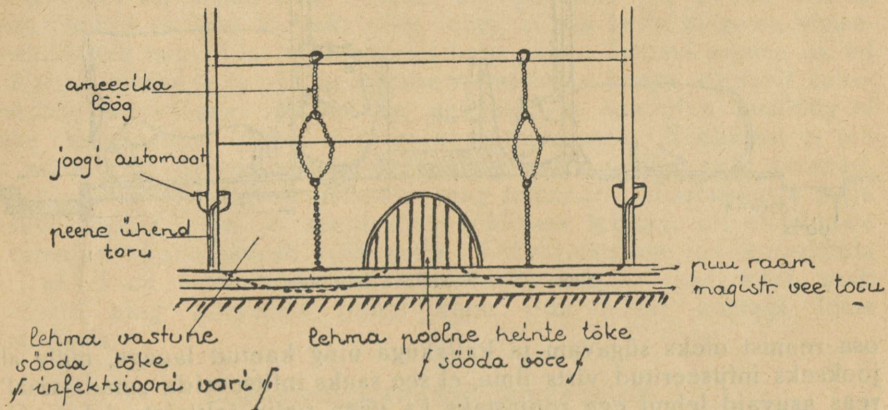
Äratrükk ajakirjast „Uus Talu“ nr. 7 — 1936.

Tallinnas

0202068304

Tervishoidlikud ja otstarbelised karjalauda söödalavad, joogiautomaadid ning asemed.

Meie talumajapidamisharudest käib veisekasvatus kindlat tõusuteed. Majandusliku olukorra paranemisega võtab hoogu ka uute karjalautade ehitamine. Kuna meil on käsil pinev võitlus kahe loomataudi — tiisikuse ja nakkava nurisünnituse vastu, siis on hädavajalik rakendada nii uued lautade sisustused kui ka vanade ümberkorraldused niipalju kui võimalik loomatervishoiu teenistusse, samuti teha sisustus ka muidu võimalikult otstarbeline. Selgitades neid mõlemaid nõudeid ringsõidul, jõudsin selgusele, et kaugelt suurema jao lautade

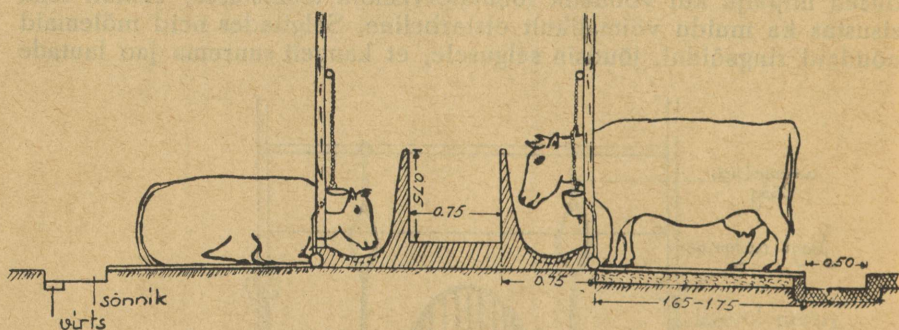
Joon. 57. Söödalava eestvaade.

juures ei ole rahuldatud ei loomatervishoiu, ei ka otstarbekohasuse nõudeid, samuti pole ka kirjanduses neid nõudeid laiemalt populariseeritud. Tavaliselt ehitatakse laudad plaanide järele, missuguseid valmistanud inimesed büroodes resp. talitustes, kes aga ise pole iialgi loomapidamist oma kavade järele ehitatud lautades täpsemalt jälginud ega saanud teha tähelepanekuid puuduste ja vigade üle. Loomapidamist juhtivad eriteadlased on aga seni vaid miinimumis oma tähelepanekuid populariseerinud. Loomatervishoiu nõuded ses asjas on aga koguni avalikkusele selgitamata. Kui mina neis küsimustes julgen oma tähelepanekute ja vaatluste põhjal võtta sõna, siis lootusega, et ses küsimuses jõuda pisut edasi, olgu siis, kas minu näpunäidete, nende täienduste või ka vastuvaidluste abil.

Otstarbelisem kombinatsioon näib olevat lai virtsarenn, lühike ase, ameerika lõõg, madal ja eraldatud söim ja kõrgele sõime sisekülge asetatud joogiautomaat.

Erijuhtudel võib olla olulisi põhjusi teistsugusteks kombinatsioonideks, teisteks komponentideks (näit. pikk ase), enamik juhte peaks siiski valima nimetatud komponendid järgmistel põhjustel:

Lai virtsarenn (50—60 sm) on hää sellepärast, et mahutab endasse rohkesti roed, tarbekorral ka turbamulda. Sinna pääle ei püüa ka lehmad maha heita, mis kitsa renni ja pika lõa juures sageli juhtub. Seejuures on tervishoidliselt otstarbekohane renni teha võrdlemisi madal (10—15 sm) ning järskude seintega libisemiste ja kukkumiste vältimiseks suvistel ülekäimistel, eriti siis kui rennid on tühjad turbamulla puudusel. Taudide tõrje seisukohalt oleks soovitav kui

Joon. 58. Söödalava läbilõige.

osa rennist oleks sügavam ja kallakuga ning kaetud lauaga, mille all jookseks infitseeritud virts ilma, et see saaks infitseerida „madalamal“ reas asuvaid lehma ega roojastaks ka väga palju talitajate jalgu. On turbamulda rikkalikult, võiks soovitada sügavamaid ja laiemaidki renne, pole seda mitte, peaks rennid olema väiksemad ja koristamine sagedam.

Lühike ase olgu süsteemilt nii lühike, et lehm alati peab olema peagu sama koha pääl — edasi-tagasi liikumiseks võimalusi vaid üks samm (0,5—0,7 m), kusjuures tema pää peab jääma madala sõime (lava) kohale nii söömise kui ka magamise ajaks. Mõõtudelt oleks sellise aseme pikkus keskmiselt 170 sm, kõikuvusega 10 sm määral pikemaks või lühemaks, lehmade pikkuse järele. Lühikese aseme oluliseks väärtuseks on lehma puhtus, sest seistes või magades enam-vähem ühel kohal virtsarenni äärel teeb lehm väljehited, samuti urineerib täpselt virtsarenni ning ei määri magades end mustaks, mis pika aseme ja taani lõa juures paratamatu. Lühikese aseme paheks on see, et lehm al on vähe ebamugavam magada pääga sõime kohal

ja et raskem on teha tõket koresööda jalgukiskumiseks sõime äärde. Madala sõime (lava) ääre juures harjuvad aga lehmad siiski korrallikult magama. Samuti on raamistik või joogiautomaadi alus sõime ees ja lõa kettki koresööda tõrjeks, ning aseme osaliselt võib lava äärgi teha kõrgeks, jättes vaid teise poole madalaks magamise võimaldamiseks. Pikk ase (180—190 sm) on lehmale kodusem, kuid võimaldab määrimist. Pika asemega kaasas käib kaheharuline taani lõõg ning kahelt poolt piiratud sõim, kusjuures jooginõu sobib väljaspoole sõime, magamisaseme äärele, sõime sisekülje (söödavõre) varju. Pikk ase (180—190 sm) pika taani lõaga oleks tervishoidliselt õigustatud peamiselt neis taludes, kus puhtusele väga suurt rõhku ei panda, kus karja ka suvel või kevadel liig kaua laudas peetakse, ning soojal ajal on loomal lühikesel asemel kindla ameerika püstlõa küljes raske kärbestega võidelda. Asemete laius 110—120 sm.

Ameerika püstlõõg on selline, et lehma kaela kõrval seisab raamipuude või -raudade küljes poolpingul kett. Otsarõngaid pidi selle keti küljes üles-alla liigub lühikene (60—70 sm) kettsilmus, millest läbi on lehma pää. Selle lõa paremus on, et see lehma maha heites ei lähe lõdvaks ning lehm ei saa heita magama virtsarennile, mis taani lõa juures paratamatu pahe. Lehma seistes on tal küllalt liikumise ja ka pää liigutamise võimalusi — peagu võrdselt kaheharulise taani lõaga. Pääasi on aga see, et ameerika püstlõõg ei lähe lehma maha heites lõdvaks nagu taani oma. Seepärast ei ole ta mitte eriti piinasilmuseks lehmadele, nagu paljud seda arvavad, pooldades pikki lõigi ja asemeid, ning lehmade puhastamisega palju vaeva näevad. On ju seegi lõõg pikkuses tellitav, nii et lehmale „vabadust“ kohe juurde võib anda. Otstarbekohane on korraldada nii, et all on ketid kõik ühe toru küljes konksu taga, mida saab pöörata ning tulekahju puhul kogu rida lehma korruga lõast vabastada.

Soebetonpõrandad lehmadelegi.

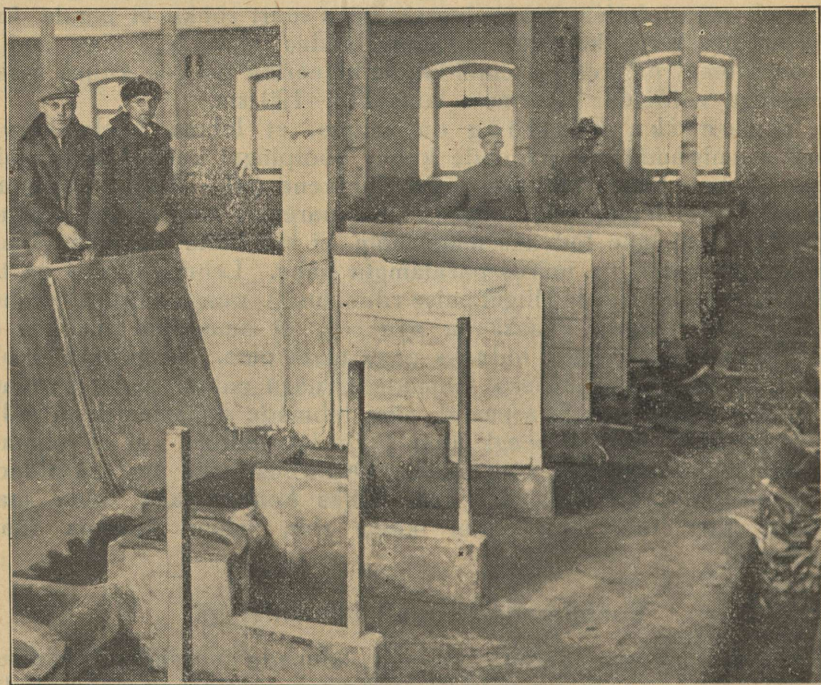
Ei ole mingit põhjust valada lehmade põrandaid endiselt külmbetoonist. Sobib siingi hästi soebeton vast ainult paksema kihina kui sigade lauda põrandaks.

Tehtagu see üleni ja järgmiselt: kõige alla 15—20 sm paksune kiht telliskivi tikutoosi suuruseid tükke tambitult tihedalt kokku puunuiaga. Telliskivi prügi puudusel võib tarvitada ka valge lubjakivi või paasi prügi. Nimetatud prügi kihi päale pandagu mõni kõrs (väga õhukene kiht) pehmet põhku — (ristikheina põhk) või õhukest, isoleerpappi (ligi tampida nii et üksikud kivinutid läbi). Põhu päale valada ja siledaks hõõruda laua abil (ka tampida) 5—7 sm paksune betooni kiht vahekorras 1 : 4—5. Kõvenemisel kasta märjaks. Soebeton valada ainult magamisasemele, mujale kompaktna külmbetoon. Aseme kohal ei tohi hiljem eriti kõvasti tampida ega pöürata, mis võib lõhestada soebetonpõrandaid. Kuremaa katsejaama

vaatlustel pole nimetatud põrandatega mingit sissekukkumist, küll aga võidab tervishoidliselt põranda soojuse tõttu. Soebetoonpõrand ei tule sugugi kallim kui tavaline külmbetoon, sest tsementi läheb võib olla vähemgi, kuna betooni kiht on õhukene, kuigi segu kõvem. Üle lihvida ei või — teeb libedaks.

Madal ja eraldatud sõim resp. sööda lava.

Nimetan sõimeks põhjusel, et lava all olen harjunud mõistma lagedat lahtist lava, kuna üksikkastid või read on sõimed.

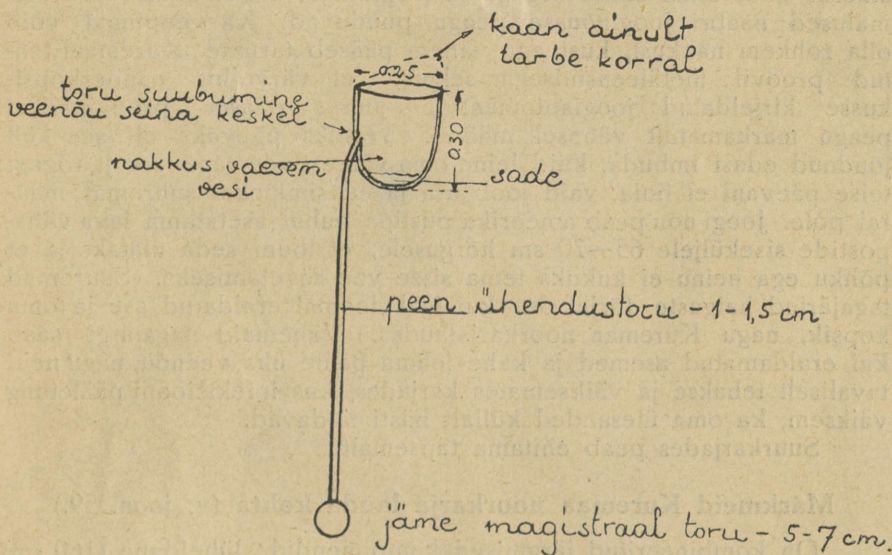

Joon. 59. Kuremaa riigimõisa tervishoidlik noorkarja laut. Pildil näha: vaheseinad, joogiautomaadid igal asemel ja sõime esisein. Söotmiskäigul seisavad meister Unger ja dr. Voltri.

Tervishoidliselt on mittesoovitav lahtine lava, kus lehmad üle lava üksteisele vastu kõhivad, üksteise lava lakuvad ning tiisikuspi-sikuid sel teel edasi annavad. On koondatud kaks rida lehma ühe lava juurde, peab kummagi rea ninade ette tegema kas betoonist (nagu Kuremaal) või tihedatest laudadest vahesein lehma kõrguselt piiskinfektsiooni tõrjeks. Nende vaheseinte vahele jääb käik sööda ette kandmiseks. Sel korral kaob ära ka sööda jalgadega tallamine ja määrimine nagu see lagedate lavade juures sünnib.

Lava on üldiselt madal, kuna lehm lühikese aseme tõttu peab magama pääga lava kohal. Nii võiks lava lehmapiisalaäär madalal osal olla vaid 20–25 sm kõrge, sisemine eraldussein kuni 1 mtr kõrge, põhjad peaks olema lehmas aseme kõrgused.

Laius võiks olla nii söötmiskäigul kui ka söödalavadel 60–70 sm. Suuremaid tulemusi tootab muidugi selline söim ja ase, kus liisaks edekaitseseinale on vaheseinad kuni poole lehmas kehani ka iga aseme ja söime vahel lehmade täielikuks eraldamiseks üksteisest nii nagu see Kuremaa noorkarja laudas.

Joon. 60.

Tervishoidlik joogiautomaat ja pisikutevaene vesi igale lehmale.

Tiisikuseidu pääseb lehmas organismi päämiselt suu kaudu sööda ja joogiga. Eraldatud söimega saame seda nakkust osaliselt tõkestada, kuna naaberlehm pole saanud omi haigusidusi levitada terve lehmas söödale. Väga oluliseks taudi edasikandjaks seniste uurimuste järgi on joogivesi, kui see tuleb haige lehmas nina eest või selle joogi automaadist terve lehmas juurde. Vaja on korraldada joogiseadeldis nii, et ühe lehmas vesi ei pääseks teise ette. Seda ülesannet täidab hästi seadeldis, kus lehm ninaga pressib vedruklapi lahti ja saab juua. Ka metallkorkidega saab kuidagi seda korraldada.

Niisugused automaadid on aga sel määral kallid, et neid talumees oma rahaga ei osta. Nendel on veel juures pahe, et vedrud jäävad vananedes nõrgaks, ei pea vastu vee survele, lasevad vee läbi ning ujutavad ootamatult lauda üle. Infektsioonivaba või vähe-

malt pisikutevaest vett annab veel lihtne joogiautomaat, mis valmistatud järgmistel põhimõtetel. Joogi kopsik teha võrdlemisi suurem, väheldase pangi suurune, vee juurdevool paagist seada võrdlemisi jämeda (5—7 sm) toru kaudu, et säält oleks suurem surve. Ühendustoru magistraaltoru ja kopsiku vahel on võrdlemisi peenikene — 1—1,5 sm, et tagasivool oleks võrdlemisi väikene. Peenikene toru joogi nõusse avaneb mitte põhja ega ülemise ääre, vaid kopsiku külje keskele, kus vähem nakkusidusi, et nende tagasivoolu takistada ja hoida igale lehmale oma väikene vee tagavara kopsiku alaosas koos tema enese rögaga ja pisikutega, millel edasivoolu võimalused naabri jooginõusse peagu puuduvad. Ka veepinnal võib olla rohkem nakkust, kust aga vähem pääseb tarusse. Kuremaal tehtud proovil metüleensinisega selgus, et värvollus naaberkopsikusse kirjeldatud joogiautomaatide juures pääses proovipäeval peagu märkamatu vähesel määral. Teiseks päevaks oli see küll jõudnud edasi imbuda, kuid lehm oma väikest vee tagavara ja rögagi teise päevani ei hoi, vaid joob ära ja edasiminekut suuremal määral pole. Joogi nõu peab ameerika püstitõa puhul asetatama lava välispostide siseküljele 65—70 sm kõrgusele, et loom seda ulataks ja et põhku ega heinu ei kukuks tema sisse vee rüvetamiseks. Suuremad tagajärjed haiguste tõrjel on, kui igal loomal eraldatud ase ja oma kopsik, nagu Kuremaa noorkarjalaudas. Vähemaid tagajärgi saab kui eraldatud asemed ja kahe lehma pääle üks veenõu, nagu neid tavaliselt tehakse ja väiksemates karjades, kus infektsiooni pääletung väiksem, ka oma ülesanded küllalt hästi täidavad.

Suurkarjades peab ehitama täpsemalt.

Märkmeid Kuremaa noorkarja lauda kohta (v. joon. 59.)

On kombineeritud järgmised komponendid: lüheldane (160 sm) ase, osal. soe betoonpõrandad, vaheseinad üksikute mullikate asemete edeosade ja ka sõimede vahel, igal eraldi joogiautomaat eelpoolkirjeldatud viisil, lisaks veel kaan jooginõu pääl heinaprahi ärahoidmiseks veest, betoon esiseinad ridade ees, madalad lavad, taani löad vabamaks liikumiseks.

Kuna nimetatud asemete iga on veel lühikene, ei ole kindlaid tähelepanekuid taudide tõrjes, küll aga võib juba praegugi märgata infektsiooni levikule tõket.